

2021
I СОН

"ЛОГИСТИКА ВА ИҚТИСОДИЁТ"
илмий электрон журнали

"ЛОГИСТИКА И ЭКОНОМИКА"
научно-электронный журнал

"LOGISTICS AND ECONOMY"
scientific-electronic journal

www.economyjournal.uz

Электрон журнал Олий Аттестация комиссиясининг миллий илмий нашрлари рўйхатида киритилган.

ТАҲРИРИЯТ КЕНГАШИ

Таҳририят Кенгаши раиси

Муҳиддин Бахритдинович Калонов

иқтисодиёт фанлари доктори (DSc)

Таҳририят Кенгаши раиси ўринбосари,

Комил Раббимович Хотамов

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

Бош муҳаррир

Фахриддин Икромович Исаев

иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Таҳририят Кенгаши аъзолари:

и.ф.д., акад. Каландар Ходжаевич Абдурахманов

и.ф.д., проф. Абдуқодир Ҳамидович Тошқулов

т.ф.д., проф. Кунгратбай Авазимбетович Шарипов

и.ф.д., проф. Одил Қаландарович Абдурахманов

и.ф.д., доц. Мансур Пўлатович Эшов

и.ф.д., проф. Гулнора Каландаровна Абдурахманова

и.ф.д., проф. Мамаюнус Қаршибоевич Пардаев

и.ф.д., проф. Нодир Хосиятович Жумаев

и.ф.д., проф. Тулқин Хайитмуродович Фарманов

и.ф.д., проф. Алишер Жўраевич Тўйчиев

и.ф.д., проф. Адхам Азизович Фаттахов

и.ф.д., проф. Садридин Каримович Худойқулов

и.ф.д., проф. Султонали Умаралиевич Мехмонов

и.ф.д., проф. Шойзоқ Рахматович Холмўминов

т.ф.д., проф. Алимжон Ахмаджонович Рискулов

и.ф.ф.д.,(PhD) Kliment Lazarashvili (АҚШ, Жоржиа ХУ)

и.ф.д., проф. Hermann Sterzinger (Германия, Мюьнхен ТУ)

и.ф.д., проф. Masato Hiwatari (Япония, Токио ХУ)

и.ф.д., проф. Михаил Исакович Кутер (Россия Федерацияси, Кубан ГУ)

и.ф.д., проф. Sung Dong Ki (Корея, Сеул МУ)

и.ф.д., проф. Татаьяна Борисовна Леберът (Россия Федерацияси, Урал ГНТУ)
и.ф.д., проф. Зият Ниязович Қурбанов
и.ф.д., проф. Шахноза Жасуровна Эргашходжаева
и.ф.д., проф. Акром Абдиевич Хошимов
и.ф.д., проф. Расул Олимович Холбеков
и.ф.д., проф. Ақтам Усманович Бурханов
и.ф.д., проф. Баходир Акрамович Хасанов
и.ф.д., проф. Каримжон Бакиджанович Ахмеджанов
и.ф.д., проф. Неъматулла Фатхуллаевич Каримов
и.ф.д., проф. Олим Мамаюнусович Пардаев
и.ф.д., доц. Бегматжон Юлдашалиевич Мақсудов
и.ф.д., доц. Нурбек Кадиорович Ризаев
и.ф.д., доц. Жаҳонгир Жалолдинович Урмонов
и.ф.д., доц. Нодира Баходировна Абдусаломова
и.ф.н., проф. Шахло Тургуновна Эргашева
и.ф.н., доц. Норбута Эшназарович Бабахалов
и.ф.ф.д (PhD), доц. Мунис Қурбонович Абдуллаев
и.ф.ф.д., проф. Одилжон Собирович Абдураззаков (Германия, Кёльн БМ)
и.ф.ф.д (PhD). Бобир Ортиқмирзаевич Турсунов
и.ф.ф.д (PhD). Мақсуд Сувонқулович Рустамов
и.ф.ф.д (PhD). Илҳом Ғиёзович Кенжаев
т.ф.ф.д (PhD). Ботир Инатович Абдуллаев

Масъул муҳаррир

и.ф.д., доц. Гулнора Мардиевна Шадиева

Веб-администратор А.Маматов

МУНДАРИЖА

Aliqulov M.S.	<i>Sug'urta kompaniyalarining investitsiya faoliyati samaradorligini baholovchi ko'rsatkichlari</i>	6
Kosimov M.A.	<i>Transport - factors influencing the digitization of promising technologies of forwarding and logistics services</i>	14
Ostonokulov A.A.	<i>Davlat sektoridagi muassasalarning byudjetdan tashqari mablag'lari hisobi uslubiyotini takomillashtirish</i>	19
Tursunhodjayeva Sh.Z.	<i>Moliyaviy risklarni baholashning integral balli tizimi</i>	29
Tursunov B.O.	<i>Issues of financial security management at textile enterprises</i>	34
Yunusova S.B.	<i>Davlat-xususiy sherikligining xorij tajribasi va O'zbekiston Respublikasida qo'llash imkoniyatlari</i>	41
Азимова Л.С.	<i>Божхона органларида божхона тўловларидан бериладиган имтиёزلарни бериш ва назорат қилишни такомиллаштириш йўллари</i>	51
Ахмедова Х.О.	<i>Тижорат банкларида комплаенс-назоратнинг замонавий механизмлари ва технологиялари</i>	58
Бакиров Б.Н.	<i>Ўзбекистон Республикаси Марказий банки пул-кредит сиёсатининг трансмиссион механизмнинг фоиз ставка канали</i>	64
Бозоров А.А.	<i>Ўзбекистонда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслар (якка тартибдаги тадбиркорлар)ни солиққа тортиш амалиётини такомиллаштириш масалалари</i>	72
Бузрукхонов С.М.	<i>Олий таълимни инновацион ривожлантиришни молиялаштириш механизми ва инновацияларни инвестицион жозибадорлигини баҳолашнинг услубий ёндашувлари</i>	84
Бўронов Ф.Р.	<i>Ўзбекистонда монетар сиёсат валюта каналига таъсир қилувчи омилларнинг эмпирик таҳлили</i>	99
Шадиева Г.М.	<i>Оилавий тадбиркорлик: моҳияти, аҳоли бандлиги ва фаровонлигини оширишдаги роли</i>	107
Гиясов С.А.	<i>Инвестицион солиқ кредитини қўллаш тартибини жорий қилиш имкониятлари</i>	113
Жумаева С.Х.	<i>Тўлов балансини мувофиқлаштиришда валюта сиёсатидан фойдаланишнинг назарий-услубий жиҳатлари</i>	120
Ибрагимова Р.А.	<i>Банкларнинг қимматли қоғозлар бозоридаги эмиссон фаолиятини ривожлантириш масалалари</i>	125
Исмаилов Ф.А.	<i>Теоретические основы PRIVATE BANKING и VIP-клиента банка</i>	133

Кадиров С.Ш. Ризаев Н.К.	Номоддий активлар таҳлилини такомиллаштириш йўллари	142
Каримов Н.Ф. Ҳакимов У.А.	Пенсия таъминоти тизими: ривожланган мамлакатлар тажрибаси	149
Кенжаев И.Ф.	Рақамли иқтисодиётни ривожлантиришда суғурта ташкилотларининг ролини ошириш масалалари	158
Кузиев Р.Р.	Ўзбекистон эркин иқтисодий зоналарининг таҳлили: ривожланиши, фаолияти ва амалдаги солиқ режими	167
Курбанов З.Н. Назаров А.К.	Ўзбекистон Республикасида фискал ва солиқ сиёсатларининг асосий йўналишлари	177
Қурбанов М.А.	Мақсадли фондлар шаффофлигини таъминлаш масалалари	186
Мамадияров З.Т.	Пандемия: банкларни трансформация қилишни янада жадаллаштиримоқда	192
Маматқулов М.Ш.	Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда логистик харажатлар бошқарув ҳисобини такомиллаштириш	201
Махкамбоев К.А.	Автотранспорт корхоналари иқтисодий салоҳияти самарадорлиги ўзгаришига таъсир қилувчи омилларни аниқлаш ва таҳлил қилиш йўллари	210
Набиев Б.К.	Хорижий банклар амалиётида молиявий рискларни рақамли технологиялар асосида баҳолаш усуллари	220
Норов А.Р. Шанасирова Н.А.	Ўзбекистон Республикасини халқаро рейтинг кўрсаткичларини оширишда тадбиркорлик субъектларини молиялаштириш механизмлари	229
Ташбаев Б.Ў.	Ўзбекистонда давлат ички ва ташқи қарзлар сиёсати таҳлили	236
Ташманова Д.Д.	Ўзбекистонда кредит каналининг иқтисодиётга таъсирини эконометрик таҳлили	244
Турсунов А.А.	Ўзбекистон тижорат банкларининг ресурс базасини мустаҳкамлаш йўли	251
Турсунов Ж.П. Маматкулова Я.Д.	Миллий пенсия таъминоти тизимининг назарий ва амалий асослари	260
Файзиева С.А.	Рақамли туризм: устувор масалалар, имкониятлар ҳамда муаммолар	270
Хошимов Э.А.	Рақамли иқтисодиёт шароитида валютавий интеграцияни чуқурлаштириш истиқболлари	277
Худайберганов Д.Т.	Республикамизда товар ва хизматлар бозори мониторингининг ўзига хос хусусиятлари	284
Ҳотамов К.Р. Аминбоев Ж.О.	Кафолатли таъмирлаш ва хизмат кўрсатиш харажатлари ҳисобини такомиллаштириш	289
Шермухамедов Б.У.	Рақобат шароитида тижорат банкларининг депозит сиёсати	296
Эшпўлатова З.Б.	Даромадни тан олиш: операция нархи ва уни белгилашдаги ҳолатлар	303
Юлдашев О.Т. Анваров А.А.	Солиқ имтиёзлари самарадорлигини баҳолашнинг муҳим жиҳатлари	313
Юсупов У.Ш.	Божхона ишида транспорт логистикасини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари	319
Юсупова Д.Т.	Божхона соҳасида транспорт логистикасини ривожлантириш бўйича хориж тажрибаси	327

УЙ-ЖОЙ МУЛҚДОРЛАРИ ШИРКАТЛАРИ ВА БОШҚАРУВЧИ ТАШКИЛОТЛАРДА ЛОГИСТИК ХАРАЖАТЛАР БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

и.ф.н., доц. Маматқулов М.Ш.

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти

Аннотация: Мақолада уй-жойларга коммунал хизмат кўрсатувчи ширкатлар ва бошқарувчи ташкилотлар бошқарув ҳисобида логистик харажатлар таснифи, таъминот, хизмат кўрсатиш ва сервис жараёнларида логистика муомалаларини қўллаш, харажатларни қисқартиришнинг назарий-услубий жиҳатлари, омбор хўжалиги ва заҳираларни самарали бошқариш бўйича илмий изланиш натижалари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: бошқарув ҳисобида логистик муомалалар, логистик бошқариш, таъминот ва хизмат кўрсатиш логистикаси, заҳираларни бошқариш, омбор хўжалиги, анъанавий ва логистик қарашлар.

IMPROVING MANAGEMENT ACCOUNTING FOR LOGISTICS COSTS IN HOMEOWNERS' ASSOCIATIONS AND MANAGEMENT ORGANIZATIONS

candidate of economics, Associate Professor Mamatkulov M.Sh.

Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers

Abstract: the article discusses the classification of logistics costs in public service partnerships and management organizations, the use of logistics operations in the processes of providing, if maintenance and service, theoretical and methodological aspects of cost reduction, the results of scientific research on warehousing and effective management of reserves are considered.

Keywords: logistics operations in management accounting, logistics management, supply and service logistics, inventory management, warehousing, traditional and logistics view.

1. Кириш.

Бугунги иқтисодиётни глобаллашуви шароитида уй-жой коммунал хизмати кўрсатувчи корхоналарнинг фаолияти ва молиявий ҳолатига назар солсак, уларнинг фаолиятини янада самарали бўлишини таъминлаш, бошқарув ва ташкилий-ҳуқуқий таъминоти, бошқарув ҳисобини тизимли ташкил этиш ҳамда молиявий кўмаклашиш муҳим масалалар ҳисобланади.

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, бугунги кун рақобатчилик курашида бошқарув ҳисобида логистик қарашлардан хабардор бўлган ва унинг усулларини яхши билганлар мувофақиятга эришмоқдалар.

Истеъмолчиларга сув таъминоти ва канализация хизматини кўрсатиш тизими кўп квартиралар уйларга уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлар коммунал хизматлари кўрсатиш ўртасида бир мунча фарқлар бор, хусусан, мазкур субъектларнинг бошқарув ҳисобида логистик харажатларни бошқаришнинг ўзига хос хусусиятлари мавжуд.

Харажатларни алоҳида моддалари бўйича таҳлил қилиш корхона бўлинмалари ходимларини молиявий ва тезкор фаолиятлари маъсулиятларини табақалаштириш имкониятини яратди.

Маҳсулотларни сақлаш жараёнини мазмунини ташкил этувчи муомалалар маҳсулот сони ва сифати бўйича қабул қилиш ишлари, юклаш ва тушириш, омбордаги кўчириш ва ташишлар, сақлаш жойларига тушириш, сақланаётган маҳсулотни ҳолатини

кузатиш, маҳсулотни айнишини ёки бузилишини огоҳлантирувчи профилактик чоратadbирлар ўтказиш, омбор жиҳозларидан фойдаланишни ташкил этиш, маҳсулотни сотиш учун бутлаш ва тайёрлаш ишларини ўз ичига олади.

Маҳсулотни сақлаш ва қайта ишлаш учун харажатлар, шунингдек турли шаклдаги хизматларни кўрсатиш учун сарфлар қуйидагилардир: маҳсулотни олиш, сақлаш, тайёрлаш, жўнатиш билан боғлиқ бўлган барча харажатларни ўз ичига олиб, шунингдек умумомбор ичидаги харажатлар ва маҳсулотни сақлашдаги етишмовчилик билан боғлиқ бўлган харажатлар, ташиб келтиришдаги йўқотишлар ва зарар кўриш харажатлари киритилади.

2. Адабиётлар шарҳи.

Республикада бошқарув ҳисобини юритиш, корхоналарда услубий маҳсус йўриқномалар ва логистик харажатларни ташкил этишнинг услубий асослари мавжуд эмаслиги бошқарув ҳисобини тизимли равишда амалиётда қўллашга имкон яратмаяпти. Натижада менежерлар учун оптимал бошқарув қарорларни қабул қилишда фойдаланиладиган зарурий ахборот таъминотини такомиллаштирилишига етарли эътибор қаратилмаяпти.

Ўзбекистон Республикасида ушбу муаммо ечимларига бағишланган илмий изланишлар ва адабиётлар етарлича ёритиб берилмаган. Шу сабабга кўра, амалиётда асосан, хорижий адабиёт манбалари ва тажрибаларидан фойдаланилаётганлигини кузатишимиз мумкин.

Хусусан, коммунал хизмат кўрсатувчи субъектлар бошқарув ҳисобида логистик муомалаларни юритиб бориш, харажатларни оптималлаштириш бўйича назарий-услубий асослари умуман, яратиб берилмаган.

Шунга кўра, хорижий олимларнинг бу борада олиб борган изланишларини таъкидлаб ўтмоқчимиз, уларнинг қарашлари қуйида келтирилди.

Абдуғаниев (2003) "Заҳираларни бошқариш – функционал фаолият бўлиб ҳисобланиб, унинг асосий мақсади – моддий ресурсларни шакллантиришга ва сақлашга сарфланадиган харажатларнинг йиллик ҳажмини минималлаштириш ҳисобланади".

Бауэрсокс ва Клоссларнинг (2001) таъкидлашларича, "Таъминот материаллар, ишлаб чиқариш компонентлари ва тайёр маҳсулотларни етказиб берувчидан ишлаб чиқариш ёки йиғиш корхоналарига, ишлаб чиқариш ва савдо корхоналарининг омборларига ёки чакана савдо магазинларига ташқи мол етказиб беришни харид қилиш ва ташкил этишни ўз ичига олади. Одатда ишлаб чиқариш фаолиятида материаллар (товарлар) сотиб олиш харидлар деб аталади, давлат секторида – таъминот, чакана савдо ва омбор хўжалигида ҳам харидлар деб аталади. Баъзан, ушбу жараённи "Кириш логистикаси" ёки "Ички логистика" деб аталади".

Бенкенинг ва Юльчиева (1999) эътироф этишича, "Японлар учун логистика – бу харажатларни қисқартиришнинг ягона усулидир. Ундан ташқари, логистика тижорат фирмаларига мол етказиб берувчилар сони, товарни сотиб олиш баҳолари, уларнинг кўлами, муайян мол етказиб берувчидан муайян исътемомлиги товар бирлигини етказиб беришдаги транспорт харажатлари, тузилган шартномалар сони ва мумкин бўлган реал чегирмалар мавжудлигида даромадни максималлаштиришга имкон беради".

Жураевнинг (2001) ёзишича, "Корхоналарни бошқарувида хўжалик механизмини такомиллаштириш харидларни тушуми ҳисоби биринчи навбатда қуйидаги асосий вазифаларни ҳал этишга йўналтирилиши зарурлигини назарда тутати: тезкор ҳисоб ва харидларни етказиб берувчилар билан шартномаларни бажарилишни назорати; келаётган материалларни ўз вақтида ва тўловни киримга олиш; уларни қабул қилиш вақтидаги сон ва сифат бўйича тафовутларни ўрнатиш; тузилган шартномаларга нисбатан нархлардаги тафовутларни аниқлаштириш зарур".

Иоффе (2000) "Буюртмани бажариш харажатлари – бу транспортда юкларни ташиб, буюртмани етказиб бериш, уларни расмийлаштириш қиймати ва бажарилишини назорат қилиш қиймати, ахборотлаштириш харажатларидир. Бунда буюртмаларни бажаришнинг йиллик харажатларини улар ҳажмини кўпайтириш ҳисобига камайтириш мумкин", - деб таъкидлайди.

Канке ва Кошевалар (2007) "Материал ва ахборот оқимларини материал оқимлар омборидан тайёр маҳсулот омборигача бўлган масофада бошқариш ишлаб чиқариш логистикаси деб аталади", - деган фикрларни илгари сурмоқдалар.

Карпованинг (1997) фикрича: “Моддий ресурсларни режали бошқариш ўзида – кўзланган маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминлаш учун етарли бўлган материаллар ҳажмини доимий равишда бир маромда сақлаш услубини мужассамлаштиради”.

Ушбу фикрларга қўшилган ҳолда айтиш лозимки, коммунал хизмат кўрсатиш тизими таъминот жараёнларида заҳираларни оптималлаштириш – бу логистик бошқаришдир. Буюртмаларни бажариш маълум харажатлар бўлишини талаб этади, чунки ўзига ҳос занжир ҳисобланган буюртмани бажариш зарур товар-моддий заҳирасини шакллантиради ва унинг аниқ қиймати шаклланишига таъсир этади.

Нидлз ва бошқаларнинг (1996) бу борада фикрлари қуйидагича, “Материал заҳиранинг бирламчи асосий ҳисоби воситани сотиб олиш чоғида тўланган нарх ёки берилган компенсация сифатида аниқланувчи таннарх ҳисобланади. Бундай усул билан аниқланган материал заҳираларнинг таннархи (inventory cost) қуйидаги элементларини ўз ичига олади: а) харид учун чегирмаларни чиқариб ташланган ҳолда счёт-фактура суммаси; б) товарни йўлда қўриқлаш суммаси қўшилган ҳолда фрахт қиймати; в) тегишли солиқ ва тарифлар.

Сотиб олиш, қабул қилиш ва омбор хўжалиги билан боғлиқ бўлган бошқа харажатлар ҳам материал заҳираларнинг таннархига киритилиши керак. Аммо, амалда бу харажатларни алоҳида буюмлар ўртасида тақсимлаш қийин ва кўп ҳолда улар материал заҳираларнинг таннархи элементи сифатида эмас, балки ҳисобот даври харажатлари сифатида ҳисобга олинади”.

Омельченко ва Киреевларнинг (1997) фикрича: “Хом ашё ресурслари ва маҳсулот заҳирасини яратиш мақсадлари турлича эканлиги сабабли уларни оптималлаштириш усуллари ҳам турличадир. Заҳираларни оптималлаштириш дегани бу – уларни бошқариш демакдир”.

Хорнгрен ва Фостерлар (2000) эса “Кўплаб компанияларда материалларни сотиб олиш ва улардан фойдаланишни назоратини турли бўлинмалар амалга оширади. Натижада нархларнинг оғиши бўйича масъуллик таъминот бўлимида бўлса, самарадорликнинг оғиши бўйича масъуллик – ишлаб чиқариш бўлими ёки сотиш бўлимига юклатилади. Нархлардаги оғишларни бошқариш ва назорат қилиш: нархларни манипуляция қилиш, товарни рентабелли ҳажмини сотиб олиш, чегирмалар олиш, транспорт-ташишнинг энг маъқул усулини танлаш кабилар ҳисобига эришилади. Нархларнинг оғишини тахмин этиш усуллари такомиллаштириш ва мол етказиб берувчи ҳамда транспорт ташкилотларига нисбатан қарорлар қабул қилишда қўлланилади”, - деб эътироф этганлар.

Юқорида келтирилган хорижий иқтисодчи олимларнинг фикрларига албатта қўшилаемиз, лекин улар тармоқ хусусиятларига боғлаб, айнан коммунал хизмат кўрсатувчи субъектлар бошқарув ҳисобида логистик харажатларни бошқариш бўйича фикрлар келтириб ўтмаганлар, улар логистиканинг жараёнлар бўйича тўлиқ тадқиқ этганлар холос.

3. Тадқиқот методологияси.

Мақолани тайёрлашда кўп квартиралар уйларга коммунал хизмат кўрсатувчи уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлар томонидан бошқаришда логистика муомалаларини қўллаш тартиби, уларнинг харажатларини логистика нуқтаи-назардан талқин қилиш, бошқарув ҳисобида логистик харажатларни самарали бошқариш илмий жиҳатдан ўрганилган. Тадқиқотни амалга оширишда индукция, дедукция, солиштирма ва тизимли таҳлил усулларидан фойдаланилган.

4. Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Истеъмолчиларнинг буюртмаларига хизмат кўрсатиш бўйича харажатлар таркиби қуйидагилардан ташкил топади:

- буюртмаларни олиш билан боғлиқ бўлган харажатлар – корхонанинг ўз маҳсулотини сотиш учун харидорларни излаш билан боғлиқ харажатлар;

- буюртмаларни бажариш билан боғлиқ бўлган харажатлар – маҳсулотни сотиб олиш, сақлаш, ташиш, суғурталаш, божхона тўловлари, транспорт хизматлари, қўриқлаш, ўраш ва қадоқлаш, товар-транспорт ҳужжатларини тайёрлаш ва алоҳида вазиятлар натижалари бўйича харажатлар киради.

Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда таъминот (харид қилиш) функцияси умумий мақсадлари ўзининг андозавий мазмунига эга, яъни корхона

Ўз сифати ва миқдори бўйича зарур бўлган маҳсулотни керакли вақтда, керакли жойда ўз мажбуриятларига биноан жавоб бера олиши ва ишончли мол етказиб берувчидан уларни мақбул нархда олиши лозим. Ушбу мажбуриятни бажаришида қуйидагиларни алоҳида кўрсатиб ўтиш зарурдир:

1. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ёки бошқарувчи ташкилотлар фаолияти учун зарур бўлган моддий материаллар оқимининг узлуксизлигини таъминлаш, бутловчи қисмлар етказиб бериш ва хизматларни тақдим этиш. Акс ҳолда, моддий материаллар ва бутловчи қисмлар етишмаслиги коммунал хизмат кўрсатишни тўхтаб қолишига ва қўшимча харажатларнинг, хусусан доимий харажатлар ва мижозлар талабларига жавоб бера олмайдиган эксплуатация харажатларининг ўсишига кетишига олиб келиши мумкин.

2. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлар заҳиралар билан боғлиқ бўлган инвестициялар (қўшимча маблағлар сарфлаш) ва харажатлар мутаносиблигини минимумга келтириш зарур. Материаллар ва хизмат кўрсатишнинг узлуксиз оқимини таъминлашнинг асосий усулларида бири бу - уларнинг заҳираларини яратиш ва сақлашдир. Заҳира яратиш маблағ сарфлашни, яъни уни банд этишни талаб этади. Жорий заҳираларнинг қиймати активлар умумий қийматининг ярмини ташкил этиш мумкин.

3. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда сифатни назорат қилиш ва уни тутиб туриш лозим. Кўрсатилган хизмат умум қабул қилинган талабларга жавоб бериши зарур, акс ҳолда хизмат кўрсатиш харажатлари зарур даражагача пасайиши мумкин.

4. Нуфузли ва ишончли мол етказиб берувчиларни излаш. уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда таъминот (харид қилиш) функциясининг мувоффақиятли кечиши мол етказиб берувчи ва пудратчиларни танлай олиш қобилияти, улар билан муносабатларни ривожлантириш, уларнинг имкониятларини таҳлил қилиш, талабларига жавоб бера олувчи мол етказиб берувчи ва пудратчиларни танлаш, сўнг улар билан доимий равишда ўзаро ҳамкорликдаги фаолиятни такомиллаштириш каби жараёнларнинг коммунал хизмат кўрсатишга бевосита боғлиқ эканлигига эътибор бериш лозим.

5. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларнинг таъминот (харид қилиш) жараёнида "баҳо-сифат" тамойилига амал қилиш. Харид қилиш бўйича фаолият айланма воситаларнинг катта ҳажмидан фойдаланишни тақозо этади. Шунинг учун, зарур сифат даражаси, етказиб бериш ва сервис хизматини кўрсатиш даражаларини сақлаб қолган ҳолда минимум қийматга эга бўлган товар ва хизматларни харид қилиш мақсадга мувофиқдир.

6. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда рақобатбардошлигини ошириш. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлар таъминот (харид)лар билан боғлиқ бўлган барча харажатларни ва даромадсиз ёки қўшимча куч, вақт талаб этувчи фаолият олиб боришдан сақланиш чораларни қўллаш олиш зарур. Бунинг учун, харажатлар ҳажмини оптималлаштириш, етказиб келиш ва етказиб бериш жадвалларига ўзгартиришлар киритиш, ривожланган техника ютуқларини тадбиқ этиш ва бошқалар зарурдир.

7. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлар бошқарувида ички бўлинмаларда ўзаро барқарор муносабатларини ўрнатиш. Ички бўлинмалар ва ходимлар: техник назорат ва хизмат кўрсатиш бўлимлари, бухгалтерия, инженерлик ишланмалар билан ҳамкорлик қилмай туриб таъминот (харид)ни таъминотини самарали юрита олмайди.

8. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотнинг маъмурий-бошқарув харажатларини пасайтириш. Маъмурий-бошқарув харажатларининг юқори бўлиши, таъминот (харид қилиш) фаолияти самарасининг тушишига сабаб бўлади. Одатда, таъминот жараёнлари уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлари бўлинмаларини ихтисослашганлиги, коммунал хизмат кўрсатишнинг ривожланганлиги ва мураккаблиги, фаолият олиб бориш тармоғи, рақобат кураши ва бошқа қатор омилларга боғлиқдир.

Харид шакллари уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда марказлашган ва марказлашмаган ҳолда ташкил этилиши мумкин. Агар, марказлашмаган ҳолдаги таъминот жараёни ташкил этилган бўлса, бўлинмаларнинг хизматчилари мустақил ҳолда ҳар бири ўз бўлинмалари учун харидларни амалга

оширади. Бундай ёндашувнинг афзаллик томони шундаки, фойдаланувчи бошқаларга қараганда ўз бўлинмаси эҳтиёжларини яхши ўзлаштиради ва натижада харид қилиш жараёни тезроқ амалга ошади. Аммо, марказлашмаган ҳолда харидларни амалга оширишга қараганда марказлашган ҳолда ташкил этишнинг кўп афзалликлари мавжуд. Шунинг учун, ҳозирги кунда деярли барча корхоналар харидларни амалга оширишда марказлашган усулда фойдаланадилар.

Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда харидларни режалаштириш жараёни йиллик сотиб олиш, ишлаб чиқариш режаси ва умумиқтисодий режалардан олинган ахборотларни қайта ишлашдан бошланади. Сотиб олиш бизнес режага мос келиши зарурлигидан келиб чиқиб, режалаштириладиган моддий материаллар ва хизматларга бўлган эҳтиёжи аниқланади. Коммунал хизмат кўрсатиш режаси эса, материаллар ва хизматлар сотиб олинadиган манбани аниқлаб беради, умумий тузилган бизнес режа нархнинг умумий тенденцияси, иш хақи ва бошқа харажатларни баҳолаш чоғидаги зарур бўлган ахборот билан таъминлайди.

Қуйида таъминот (харид қилиш), ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш (сотиш) жараёнларида логистик харажатларининг тўлиқ тавсифини келтирамыз (1-жадвал).

1-жадвал.

Таъминот (харид), ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш (сотиш) жараёнлари бўйича харажатлар таснифи

Таснифлаш белгиси	Харажатлар
Таъминот (харид) бўйича харажатлар таснифи	
Харид жараёнига алоқадорлиги бўйича	Асосий ва қўшимча
Таркибий бирлиги бўйича	Бир элементли ва комплекс
Таъминотни яратиш бўйича	Трансакцион, сотиб олиш ва транспорт
Мол етказиб берувчининг хизмат кўрсатиши бўйича	Келишилган ва келишилмаган
Таъминотни бажариш бўйича	Келтириш, тушириш, жойлаш ва сақлаш
Сақлаш бўйича	Асосий ва ёрдамчи
Режани бажариш бўйича	Режали ва режасиз
Таҳлил ўтказиш бўйича	Режага (тахмин) ва ҳақиқий
Таъминот даврийлиги бўйича	Узлуксиз ва мавсумий
Харажатни кирим қилиш бўйича	ҚҚСсиз ва ҚҚС билан
Логистик бошқариш бўйича	Самарали ва самарасиз
Ишлаб чиқариш бўйича харажатлар таснифи	
Иқтисодий мазмуни бўйича	Иқтисодий элементлар ва харажат моддаларига кўра
Технологик жараёнга алоқадорлиги бўйича	Қўшимча ва устама
Таркибий бирлиги бўйича	Бир элементли ва комплекс
Харидорга хизмат кўрсатиш усули бўйича	Тўғри ва эгри
Хизмат ҳажмига алоқадорлиги бўйича	Ўзгарувчан ва доимий
Ишлаб чиқариш жараёнига қатнашиши бўйича	Ишлаб чиқариш ва тижорат
Харажатларни мақсадга мувофиқлиги бўйича	Ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш
Режани қамраб олиш бўйича	Режали ва режасиз
Реал харажатларга мослиги бўйича	Режага (тахмин) ва ҳақиқий
Пайдо бўлиш даврийлиги бўйича	Жорий ва бир мартали
Даражаси бўйича	Умумий ва ўртача
Маъсулият марказида бошқариш бўйича	Бошқариладиган ва бошқарилмайдиган
Сотиш жараёни бўйича харажатлар таснифи	
Иқтисодий мазмуни бўйича	Сотиш, маъмурий ва давр харажатлари
Сақланиши бўйича	Асосий ва ёрдамчи
Етказиб берилиши бўйича	Узлуксиз ва мавсумий
Сотувларни яратиш бўйича	Трансакцион, сотиш ва транспорт
Сотишни амалга ошириш бўйича	Юклаш (ортиш), жўнатиш, етказиб бериш
Сотиш жараёнларига қатнашиши бўйича	Воситачисиз, восита орқали ва аралаш
Харидорларнинг истак-ҳожишларига кўра	Чегирмали ва чегирмасиз
Режани бажариш бўйича	Режали ва режасиз
Реал харажатларга мослиги бўйича	Режага (тахмин) ва ҳақиқий
Тушумни кирим қилиш бўйича	ҚҚСсиз ва ҚҚС билан
Ҳисобда акс эттирилиши бўйича	Вақтинчалик ва давр харажатлари

Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлар бошқарув ҳисобида логистик харажатларни пасайтириш энг муҳим вазифа ҳисобланади. Трансакцион, материаллар ва эҳтиёт қисмларни келтириш, тушириш ва омборга жойлаш, омбор хўжалигини юритиш, товар-моддий заҳираларни омборда сақлаш, товар-моддий заҳираларни хизмат кўрсатиш бўлинмаларига етказиб бериш каби таъминот харажатларини пасайтириш шулар жумласидандир.

Ўзбекистон Республикасида бозор иқтисодиётини шакллантириш нафақат назарий жиҳатдан, балки уни шаклланган бозор амалиётида ҳам ўрганишни талаб этади. Бунда, логистика муомалаларининг "заҳираларни бошқариш" кўламида шакллантирилиши ва фаол фаолият олиб борилиши зарур, фаолият давомида заҳиралар етказиб беришнинг энг мақбул усулларини танлаш лозим. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларнинг таъминот тизимида моддий активларни харид қилиш ва уларни ташиб келтиришда маълум харажатларни амалга оширишини тақозо этади.

Ушбу таклифларни маъқуллаш билан бир қаторда, заҳираларни сотиб олиш билан боғлиқ бўлган харажатларни ҳисобот даври харажатлари сифатида, ташиш билан боғлиқ бўлган харажатларни эса, транспорт-тайёрлов харажатлари сифатида ҳисобга олишни маъқул деб ҳисоблаймиз. Кўриниб турибдики, чет эл амалиётида ушбу харажатлар – умумкорхона харажатлари ёки умумишлаб чиқариш харажатлари деб чегараланмаган.

Харидларни (таъминотни) амалга оширишда транспорт-ташиш масалалари ҳам кўриб чиқилади. Шунинг учун, ҳозирда бутун дунёда логистика вазифаларини фаолият олиб боришига, транспорт логистикасини татбиқ этишга, бинобарин, республикамизда ҳам транспорт логистикасини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистонда ҳам иқтисодий натижаларни баҳолаш ва тахмин (прогноз) қилишнинг бу усуллари такомиллаштирилса ҳамда республика корхоналари фаолиятида таъминот жараёнларини логистик бошқаришда транспорт логистикасини ҳам биргаликда жорий этилса айни муддао бўлар эди. Заҳираларни яратиш харажатлари логистикасини юритиш дегани, демак ушбу муаммонинг амалда ҳал этилиши ҳисобланади. Бизнинг фикримизча, заҳираларни бошқариш усуллари икки ҳил, яъни заҳираларни яратиш ва уларни сақлаш бўйича логистик бошқаришга ажратиш мумкин.

Ҳозирги кунда яна бир асосий муаммолардан бири омбор хўжалигини тўғри ташкил этиш ва омборлардаги заҳираларни сақлаш харажатлари бўйича логистик бошқаришни ташкил этишдир. Заҳираларни яратиш бу сотиб олинган бойликларни омборга қабул қилиб олиш, уларни сақлаш, моддий бойликларни омбордан истеъмолга тайёрлаш ва чиқаришдир. Омборларда нафақат сақлаб туриш харажатлари, балки заҳиралар даражасининг оптималлиги ҳам эътибордан четда қолмаслиги лозим.

Омбор ва омбор хўжаликлари харидларни қабул қилиб олиш ва жойлаш, ундан сўнг сақлаш ва уларни ишлаб чиқаришга бериш бўйича маълум харажатларни келтириб чиқаради. Заҳираларни бошқариш бўйича харажатларни шакллантириш, қолаверса, заҳираларни сақлаш бўйича харажатлар суммасини ажратган ҳолда шакллантириш, ушбу харажатларни қисқартириш чораларини кўриш учун жуда зарурдир.

Тадқиқот объектимиз ҳисобланган уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларнинг омбор тузилмаси кичик омборлардан иборат бўлиб, уларнинг таркибининг асоси қурилиш ва таъмирлаш-тиклаш хизматини кўрсатишда сарфланадиган материаллар ва эҳтиёт қисмлари, хизмат кўрсатувчи ишчиларнинг асбоб-ускуналарини киритиш мумкин. Бизнингча, таъминот жараёнлари логистик харажатларини ташкил этишда қуйидаги моддалар бўйича таҳлил ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Тадқиқотларимиз мобайнида уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда коммунал хизмат кўрсатиш жараёнига анъанавий ва логистик ёндашувни қуйидагича таҳлили амалга оширилди (2-жадвал).

Коммунал хизмат кўрсатиш жараёнида анъанавий ва логистик қарашларни қиёсий таҳлили

№	Кўрсаткичлар	Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда	
		Анъанавий қарашлар	Логистик қарашлар
1.	Омборда товар-моддий заҳиралар қолдиғи	Албатта, заҳираларга эга бўлиш зарур	Заҳиралардан воз кечилади
2.	Таъмирлаш-тиклаш ишларини бажариш вақти	Таъмирлаш-тиклаш ишлари жараёнининг кечишига қараб узайтирилиши мумкин	Ортиқча вақт сарфланишига йўл қўйилмайди
3.	Хизмат кўрсатиш сифати	Хизмат кўрсатиш сифатига унчалик эътибор қаратилмайди	Юқори даражада сифатли хизмат кўрсатишга эришилади
4.	Буюртмаларни бажариш тартиби	Имкониятдан келиб чиқиб, энг зарури бажарилади	Ҳар бир буюртмага алоҳида эътибор қаратилади
5.	Ишчи ва хизматчиларни ишсиз туриб қолишига ҳақ тўлаш тартиби	Ишчи ва хизматчиларни ишсиз туриб қолишига ҳақ тўланмайди	Ишчи ва хизматчиларни ишсиз туриб қолишига йўл қўйилмайди
6.	Авария ҳолатларига тайёрганлиги даражаси	Хизмат кўрсатиш жараёнини бориға қараб бартараф этилади	Доим бартараф этишга тайёр турилади
7.	Мол етказиб берувчи ва пудратчилар билан муносабатлар	Моддий ресурсларни етказиб берса ва ишни бажариб берса бўлди деб қаралади	Ишончли ва ҳамкор деб қаралади

Ҳозирги шиддатли ривожланиш шароитида ишлаб чиқаришни анъанавий ташкил этиш усуллардан жаҳон бозоридаги таклифни ортиб боришига сабаб бўлмоқда. Ишлаб чиқариш логистикасини алоҳида функционал тизим ости сифатида кўриб чиқиш долзарблиги сўнгги йилларда оммавий ва йирик серияли ишлаб чиқариш соҳасини қисқартириб бориш туфайли пайдо бўлганлиги билан изоҳланади.

Фикримизча, энг аввало, ишлаб чиқариш харажатларини камайтиришга қаратилган энг мақбул бошқарув қарорларини қабул қилиш мақсадга мувофиқдир. Ишлаб чиқариш харажатлари логистикасининг вазифалари доирасига корхонанинг ишлаб чиқариш жараёнларида материал, молиявий ва ахборот оқимларини бошқариш киритилади. Унинг асосий вазифаси юқори сифатга эга маҳсулотни ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва ўрнатилган муддатларда бажариш, меҳнат предметларининг узлуксиз ҳаракати ва иш ўринларини доимий бандлигини таъминлашдир.

Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларига коммунал хизматларга оид буюртма келиб тушганда хизмат кўрсатувчи томонидан буюртмани ўз вақтида амалга ошириш. Нархга бўлган талабларни қондириш нафақат коммунал хизмат кўрсатиш соҳаси, балки истеъмолчилар манфаатига ҳам йўналтирилган бўлиши, шунингдек коммунал хизматни белгиланган муддатларда, энг минимал харажатларда ва зарар етказилмаган ҳолда бажариш лозим.

Ушбу ҳолатни юзага келтириш фақат бошқарув ҳисобида хизмат кўрсатиш логистик харажатларини оптималлаштириш орқали эришиш мумкин. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлари хизмат кўрсатиши жараёнларида логистиканинг ўзига хослиги шундаки, бунда материал, ахборот, молиявий ва бошқа оқимларни ноишлаб чиқариш даврида бошқариш стратегик, ташкилий, молиявий чора-тадбирлар сифатида намоён бўлади.

Қуйида Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлари бошқарув ҳисобида хизматлар кўрсатиш логистик харажатларини ташкил этиш таснифи келтирилди. (1-расм)

1-расм. Коммунал хизмат кўрсатиш логистик харажатлари таснифий шакли.

5. Хулоса ва таклифлар.

Маълумки, логистикада маҳсулотни тақсимлаш бу товарни истеъмолчига жисмоний етказиб бериш тушунилади. Бироқ, ҳозирги кунда янги тушунчалар, яъни тижорат йўли ва каналлар орқали амалга оширилиши ҳам киритилмоқда.

Хизмат кўрсатишни амалий тақсимлаш бўйича муомалаларни амалий бажариш учун хизмат кўрсатиш билан шуғулланувчи фирманинг тегишли бўлинмалари қаторида бу ишларни бажариш билан шуғулланувчи ихтисослаштирилган воситачи фирмалар ҳам жалб қилиниши мумкин. Шунга биноан, амалий тақсимлаш дейилганда хизмат кўрсатиш жойигача истеъмолчиларнинг талабларини қондириш ва даромад олиш мақсадида хизматларнинг кўчирилишини режалаштириш, ташкил этиш ҳамда назорат қилиш фаолияти тушунилади.

Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлар томонидан коммунал хизмат кўрсатиш логистикаси қуйидаги тамойилларга амал қилиш лозим:

1. Коммунал хизматлар кўрсатилишининг барча жараёнлари, яъни коммунал хизмат бўйича буюртмани олгандан бошлаб, истеъмолчига хизмат кўрсатишни яқунлаш жараёнларигача мувофиқлаштириш.

2. Коммунал хизматларни тақсимлаш жараёнларини бошқаришнинг барча функцияларини интеграциялаш.

3. Коммунал хизмат кўрсатишни жисмоний, тижорат ва каналлар орқали тақсимлашни бозорнинг доимий равишда ўзгарувчи талабларига ва биринчи навбатда истеъмолчиларнинг талабларига мослаштириш.

4. Бир бутун ва ўзаро боғлиқликда коммунал хизмат кўрсатиш фаолиятининг барча унсурларини бошқариш.

5. Истеъмолчиларнинг кўрсатилган коммунал хизматлар учун тўловчанлик қобилияти талабини қондириш билан боғлиқ муаммоларни эътиборга олиш.

6. Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлари коммунал хизмат кўрсатиш жараёнларида хизмат кўрсатиш-нарх ва тарифлар негизида мутаносиблик ва мувозанатига эришиш.

7. Доимо коммунал хизмат кўрсатишда унумдорликка эришиш учун кескин чоралар қўлламаслик ва логистик муомалаларни изчиллик билан амалга ошириш.

Таъкидлаш жоизки, уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда коммунал хизмат кўрсатиш жараёнларини логистика тамойиллари асосида бошқариш тизими ташкил этилмаган ва харажатларни камайтириш учун

бошқарув ҳисобида логистика муомалаларидан фойдаланилмаяпти. Хусусан, хизмат кўрсатиш бўғинида логистик бошқаришни ташкил этилмаганлиги сабабли айрим салбий оқибатлар юзага келмоқда.

Уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотларда коммунал хизмат кўрсатиш жараёнлари логистик харажатлари бошқарув ҳисобини юритишда қуйидагиларини амалга оширишни тавсия этамиз:

- хизмат кўрсатиш жараёнларида трансакцион харажатларни ҳисобга олган ҳолда ҳисобни олиб бориш;

- хизмат кўрсатиш жараёнида логистика оқимларини бошқарув қарорлари асосида бошқариш;

- молиявий оқимларни етук мутахассислар (бухгалтер, ички аудитор ва менежер)нинг тавсияларини ҳисобга олган ҳолда жалб этиш;

- хизмат кўрсатиш жараёнларини логистик бошқаришда транспорт логистикасини такомиллаштириш;

- уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва бошқарувчи ташкилотлар бошқаруви ва ҳисобини юритишда логистика хизматини ташкил этиш, бухгалтерликка логистика мутахассисларини жалб қилиш ва бошқалар.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Абдуғаниев А.А. (2003) Бошқарув ҳисобини ташкил этиш муаммолари, уларнинг ечимлар. Монограф. Т.: ТМИ. 117-б. (Abdug'aniev A.A. (2003) Problems of management account organization, their solutions. Monograph. T.: TFI. 117 pages)

Бауэрсокс Д.Дж., Клосс Д.Дж. (2001) Логистика. Интегрирование цепь поставок. – М.: Олимп-бизнес, с. 57 (Bowersox D.J., Kloss D.J. (2001) Logistics. Integration of the supply chain. - M.: Olymp-business, p. 57)

Бенке И.Ю., Юльчиева Г.Н. (1999) Японское искусство торговать в практике. Казахстан: с. 223 (Benke I.Yu., Yulchieva G.N. (1999) The Japanese Art of Trading in Practice. Kazakhstan: p. 223)

Жураев Н.Ю. (2001) Методы учета движения предметов труда // мат. меж. науч.-прект. кон. Закономерности, тенденции и особенности развития соц-экон. отнош. в странах рыночной ориентации. – Алматы: с. 31 (Zhuraev N.Yu. (2001) Methods of accounting for the movement of objects of labor // mat. between. scientific project. end Patterns, trends and features of the development of social economies. att. in countries of market orientation. - Almaty: 31 p.)

Иоффе Р.В. (2000) Логистика. ЮНИТА. Транспортная, производственная и информационная логистика. – М.: с. 57 (Ioffe R.V. (2000) Logistics. UNITA. Transport, production and information logistics. - M.: p. 57)

Канке А.А., Кошева И.П. (2007) Логистика: уч. – 2-е изд. – М.:ФОРУМ, ИНФРА-М, с. 211 (Kanke A.A., Kosheva I.P. (2007) Logistics: textbook. - 2nd ed. - M.: FORUM, INFRA-M, p. 211)

Карпова Т.П. (1997) Основы управленческого учета. Учебное пособие. – Москва: ИНФРА-М, с. 61 (Karpova T.P. (1997) Fundamentals of Management Accounting. Tutorial. - Moscow: INFRA-M, p. 61)

Нидлз Б., Андерсон Х., Колдуэлл Д. (1996) Принципы бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика, с.164 (Needles B., Anderson H., Caldwell D. (1996) Principles of Accounting. - M.: Finance and statistics, p. 164)

Омельченко И.И., Киреев А.В. (1997) Промышленная логистика. М.: ЮНИТИ, с. 88 (Omelchenko I.I., Kireev A.V. (1997) Industrial Logistics. M.: UNITI, p. 88)

Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. (2000) Бухгалтерский учет: Управленческий аспект: – М.: Финансы и статистика, с. 137 (Hornngren Ch.T., Foster J. (2000) Accounting: Management aspect: - M.: Finance and statistics, p. 137)

